

Anna nuorelle tulevaisuus -seminaari, Turun yliopisto 29.10.2010

Puhe Heikki Arikka

1900-luku oli ihmisoikeuksien toteutumisen vuosisata. Aina, kun puhutaan ihmisoikeuksista, puhutaan viime kädessä yksilön oikeuksista. Viime vuosisata oli yksilön syntymisen voittokulkua. Ihmisoikeuksien myötä yksilön oikeudet laajentuivat.

Ihminen on vapautunut liki kaikesta. Yksilöä ei enää rajoita syntyperä, ihonväri, sosiaalinen luokka eikä koulutustaso. Ihminen on vapaa. Todellisuudessa tilanne ei tietenkään ole aivan näin yksinkertainen, mutta hieman pelkistään voidaan näin kuitenkin tiivistää.

Filosofisena käsitteenä vapaus jaetaan perinteisesti kahteen osaan, positiiviseen ja negatiiviseen vapauteen. Positiivinen vapaus on ”vapautta johonkin” ja negatiivinen vapaus ”vapautta jostakin”. Tässä yhteydessä positiivinen ja negatiivinen eivät siis tarkoita hyvää tai huonoa laatua, vaan ne ovat filosofian käsitteistöä ja kuvaavat vapauden eri tasoja.

Nykyihmisen voidaan ainakin länsimaissa käytännöllisesti katsoen sanoa saavuttaneen lähes täydellisen negatiivisen vapauden. Toisin sanoen ihminen on vapautunut miltei kaikista rajoitteista. Ihminen on saavuttanut viime vuosisadan aikana vapauden tehdä elämällään, mitä haluaa. Sen sijaan positiivinen vapaus ei ole toteutunut samalla tavalla. Pikemminkin negatiivinen vapaus on kasvanut positiivisen kustannuksella. Ihminen on vapautunut, mutta tilalle ei ole tullut mitään. Ihminen on jäänyt yksin eikä tiedä, mitä tekisi vapaudellaan, kun auktoriteetit, velvoitteet ja rajoitteet ovat vähentyneet tai kadonneet kokonaan.

Länsimaiset yhteiskunnat perustuvat yksilöiden vastuunottoon. Nyt kun ihminen on vapautunut, ihminen on vapautunut myös vastuusta. Puhutaan oikeuksista vastuun sijaan. Hieman kärjistäen sanottuna ihminen ei enää kysy, mitä voisi tehdä ja miten kantaa vastuunsa yhteiskunnassa, vaan miettii, mitä kaikkea on oikeutettu tekemään ja saamaan yhteiskunnan jäsenenä.

Länsimaat ovat saaneet aikaan materiaalisen hyvinvoinnin. Arkielämän kannalta tarpeellisen ja tarpeettoman tavaran hinta on pudonnut suhteessa ostovoimaan esimerkiksi 1900-luvun alun tilanteeseen verrattuna. Olemme saavuttaneet materiaalisessa mielessä hyvinvoinnin, mutta samalla tavaran arvo on kärsinyt inflaation.

Materiaalisesta hyvinvoinnista huolimatta henkinen hyvinvointi on nykyään monella kadoksissa. Suomi ei ole koskaan historiansa aikana ollut yhtä vauras kuin nykyään. Tästä huolimatta, tai kenties juuri sen takia, elämän lanka on monelta kadoksissa tai ainakin solmussa. Elämä on muuttunut henkisesti tyhjemmäksi.

Tämä henkinen tyhjiö on täyttymässä rahan tavoittelulla. Raha on erinomainen vaihdannan väline, mutta sinällään huono ja kylmä päämäärä. Arvojen ja elämän mielekkyyden puuttumisen jättämää henkistä tyhjiötä yritetään täyttää rahan ansaitsemisella. Yksilö, jolla ei ole mahdollisuutta tavoitella suuria määriä rahaa tai varallisuutta, saattaa kokea olevansa yhteiskuntakelvoton ja jättäytyä yhteiskunnan ulkopuolelle, mikä johtaa nopeasti masentumiseen ja syrjäytymiseen.

Fyysinen voimankäyttö ja väkivalta voivat olla viimeisiä linnakkeita, joissa syrjäytynyt ihminen kenties kokee ja tuntee oman arvonsa. Fyysisellä voimalla tai sen käytön uhkailulla on mahdollista saada osakseen ihailua, kunnioitusta ja todellisen olemassaolon tunteen. Fyysisyydellä on mahdollista paikata sisällä vellovaa mitättömyyden tunnetta. Fyysisyys voi olla muutakin kuin

pelkkää voimankäyttöä: tatuointeja, lävistyksiä, bodattuja vartaloita sekä naisten ylieroottista, jopa pornomaailmasta tuttua, pukeutumista ja kehon käyttöä. Olemassaoloa pyritään korostamaan omalla keholla, koska koetaan, että muuhun ei ole mahdollista vaikuttaa.

Poliittinen populismi tarjoaa syrjäytyneille tai sellaisiksi itsensä kokeville yhteistä kokemusta. Kansallistunne tarjoaa tunteen olla jotakin, esimerkiksi ”olla suomalainen”. Siihen sisältyy viesti, että se on enemmän kuin vaikka ”olla ruotsalainen”. Poliittinen populismi pystyy puhuttelemaan syrjäytyneitä ihmisiä siksi, että se pystyy tarjoamaan pienimmän mahdollisen yhteisen nimittäjän nojalla vahvaan joukkoon kuulumisen ja oman arvon tunteen. Jokainen meistä haluaa tuntea arvostusta. Jos kokee olevansa yhteiskunnallisen arvostuksen reunalla tai jopa sen ulkopuolella, on helppoa tarttua poliittiseen syöttiin, jossa tarjotaan arvostuksen tunnetta.

Poliittinen populismi on nousussa kaikkialla hyvinvoivissa länsimaissa. Syrjäytyneiden ihmisten määrä kasvaa, monet jättäytyvät talouskasvun ulkopuolelle ja rakentavat oman arvomaailmansa. Tästä huolimatta syrjäytyneet ihmiset hakevat, usein tiedostamattaan, myös yhteiskunnallista arvostusta. Poliittinen populismi osaa käyttää juuri tuota ihmisten arvostuksen kaipausta hyväkseen tarjotessaan lääkkeeksi yksinkertaistettua kansallistunnetta.

Nuorten syrjäytyminen on vakava yhteiskunnallinen ongelma. J.V. Snellmania vapaasti lainaten voi todeta, että pienellä kansakunnalla ei ole varaa menettää yhteiskunnalliseen marginaaliin ketään, vaan Suomi tarvitsee ihan kaikkia. Nuorten syrjäytyminen ei ole ensisijaisesti materiaallinen tai taloudellinen kysymys, vaan ennen kaikkea henkinen. Tarvitsemme arvoja, joihin voimme kiinnittyä. Tarvitsemme yhteisöllisyyden kokemusta, yksilöiden vastuunottoa ja puhetta vastuusta oikeuksien rinnalle. Ihminen on saavuttanut negatiivisen vapauden sadassa vuodessa, nyt on aika tavoitella ja kiinnittää yhteiskunnan huomio positiivisen vapauden tavoittelemiseen.